

Moby Dick – symbol Božieho trestu alebo večného nepriateľstva človeka a prírody? Melvillov román o bielej veľrybe a o otázke, kto je tu vlastne pánom

Branislav Michalka

24. februára 2021 ✚ Kultúra

„*Volajte ma Izmael*“. Touto slávnou vetou začína román Hermana Melvilla *Moby Dick*, do slovenčiny prekladaný podľa českého vzoru ako *Biela veľryba*. Už táto veta vyvoláva, podobne ako celý román otázku, či sa za menom skrýva symbol alebo je to len bežné použitie starozákonného mena v protestantskom prostredí, do ktorého sa narodil aj spisovateľ, ako potomok významnej holandskej rodiny starousadlíkov. Sám Melville odmietol „*inotaje*“ reagujúc na dobovú kritiku svojho diela, ktorého publikovanie skončilo totálnym fiaskom a on sám, ako spisovateľ, zapadol do priepasti zabudnutia, až kým ho v období po I. svetovej vojne z tejto jamy nevytiahli nadšení literárni kritici. Jeho román je však natoľko prepchatý symbolmi a odkazmi na biblické reálie, že Melvillov *distance* môžeme vnímať skôr ako snahu vyhnúť sa ďalším úderom dobovej kritiky.

Portrét Hermana Melvilla

zdroj: wikimedia commons

Izmael, syn starozákonnej Hagar a Abraháma, vyhnaný z rodného domu a túlajúci sa púšťou, hynúci smädом. Symbol divokosti a tuláctva arabského nomádskeho plemena, ktorého bol zakladateľom.

Ako tulák sa vydáva na cesty aj hlavný hrdina príbehu, ktorého dej nie je príliš komplikovaný. Okolo jednoduchej dejovej kostry sú však navŕšené hrubé vrstvy významového „tuku“, ako na veľrybe. Medzi touto knihou-veľrybou a jej kostrou je toľko hmoty, žeby sa v nej dalo prehrabávať donekonečna a nachádzať

prítom skôr otázky ako odpovede.

Izmael sa dá najať na veľrybársku loď, ako tulák pre tuláctvo, ktorý si za „cestovanie nechá zaplatiť“. Na lodi velí záhadný kapitán Achab, ktorému Moby Dick – kolosálna biela veľryba kedysi odtrhla nohu. Pôvodne bežná výprava za veľrybami a ich tukom, výprava za racionálnym ziskom, sa postupne, ako vychádza na povrch posadnutosť kapitána Achaba, mení na iracionálnu, nenávisťnú trestnú výpravu ľudskej civilizácie proti gigantickému symbolu prírodnej beštiality, krutosti a domnelej nenávisti prírody k človeku. Kapitán zmanipuluje, očaruje či posadne (šepká sa, že je to diabol) celú posádku, ktorá si osvojí jeho sebazničujúcu vášeň. Ich jediným cieľom sa stáva túžba – zabiť Moby Dicka.

Moby Dick z Melvillovho románu je určite personifikáciou. Ale čoho vlastne? Vedel to sám autor alebo len skúsenosti z ciest a života vložil na papier, ktorý potom začal žiť „vlastným životom“? Jeho racionálny zámer sa stretol s mnohohrstevnou realitou, ktorá znemožnila jednoznačný výklad tohto diela.

Je Moby Dick symbolom Božieho trestu, ktorým je kapitán Achab nakoniec zrazený do Pekla, kvôli svojej pýche, tvrdohlavosti a nenávisti? Alebo je Moby Dick beztvárá sila prírody, ktorá po celé tisícročia vyvolávala strach a hnev človeka, vydaného napospas jej gigantickej krutosti, nevnímaná a prehliadaná len moderným, sentimentálnym romantizmom prihlúpleho ekologizmu?

Môže byť aj symbolom poníženej prírody, ktorú človek vykorisťuje a ničí. Ale môže to byť aj symbol neprekonateľnej a nepochopiteľnej priepasti medzi človekom, racionálnou bytosťou a temným, iracionálnym svetom prírody. Achabova zúrivosť by bola v tom prípade vyjadrením nenávisti toho, kto chce chápať, rozumieť a analyzovať, k tomu čo je intuitívne, pudové, slepé a nereflexívne.

Moby Dick – slávna ilustrácia od Rockwella Kenta

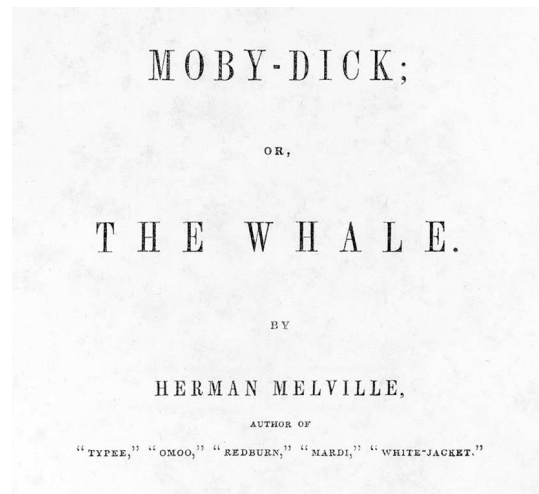
zdroj: wikimedia commons

Tak by sme mohli neustále pokračovať a aj tak by sme si museli nakoniec vybrať svoj výklad, ktorý sa odvíja od našej teológie, od výkladu Boha, sveta a nášho vzťahu k nim. Výklad, ktorý nutne zavrhuje výklady

nekresťanské, aj keby to bol výklad Melvillov osobne.

Pýcha je počiatočnou príčinou pádu, pýcha je aj príčinou pádu kapitána Achaba. Je to bezbožník ako jeho menovec Achab, kráľ izraelský. Nie preto, že chce zabiť veľrybu, ale preto, že si z nej urobil modlu, bôžika ktorého síce nenávidí, ale predsa len bôžika. To Achab je najväčším vykladačom symbolizmu Moby Dicka a jeho personifikácie. Vdýchol zvieraťu dušu a význam, ktoré reálne nemá. Vkladá do neho ľudské vlastnosti, podobne ako jeho predchodca so svojou manželkou Jezabel, do boha Baala.

Achab chce byť pánom svojho osudu, chce sa zmocniť nepriateľského boha, možno sa chce vzbúriť aj proti Bohu pravému. Jediným pánom našich osudov je však len Boh. Jemu slúžia všetci ľudia, či chcú alebo nechcú, anjeli, ale aj všetko živé, vrátane Moby Dicka. Keď Boh bude chcieť, stane sa Moby Dick trestajúcou rukou Boha, keď nebude chcieť, stane sa Moby Dick olejom do lámp v Connecticute.

Titulná strana prvého vydania Moby Dicka

zdroj: wikimedia commons

Nakoniec prichádza trest. Tomu zodpovedá aj finále románu. Moby Dick prinesie skazu celej posádke, zničí aj loď a nakoniec sa rúti ako obrovská biela hora na malý čln so zvyškom námorníkov, v ktorom sa naakumulovala esencia ľudskej hrôzy, vzdoru, besnenia a ochoty zrútiť sa v šialenstve až do zatratenia. V člne stojí Achab, chlapi veslujú k oblude, harpunári zvierajú bodce určené k dovŕšeniu nenávisti a hypnotizovaný Izmael drží kormidlo. Obrovská papuľa prehryzne čln, posádku odfrkne ako ničotný planktón do vodnej priepasti a titanská zadná plutva nechá dopadnúť v zúrivosti tony mäsa na drobné hlavy. Kapitán Achab skočí v šialenstve na veľrybu, ktorá je omotaná lanami dávnych veľrybárov, snažiacich sa ju celé desaťročia uloviť. Najprv sa drží, potom sa do lán zapletie a nakoniec mizne s revom nenávisti pod hladinou. Moby Dick vyzerá v tej chvíli ako obrovský pohanský oltár, na ktorý Achab obetoval sám seba.

Prežil jedine Izmael. Symbolicky sa zachránil na rakve, ktorú si nechal vyrobiť jeden z členov posádky. Tulák a vydedenec je Bohom vybraný, aby podal správu o človeku a jeho katastrofe. Okolo neho plávajú žraloci, ktorí sa ho stránia a nad ním lietajú dravce, ktoré sa ho nedotknú. Zachraňuje ho loď Ráchel, ktorú stretla Achabova loď už predtým a ktorá hľadá podobne, ako biblická Ráchel svoje „stratené deti“. Našla však len sirotu Izmaela, tuláka a vydedenca, ktorý nepatrí k vyvoleným, ale nakoniec je to on, kto je zachránený.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/moby-dick-symbol-bozieho-trestu-alebo-vecneho-nepriatelstva-cloveka-a-prirody-roman-melvilla-o-bielej-velrybe-a-o-otazke-kto-je-tu-vlastne-panom/>